

HÂTEMÜ'L-ENBİYÂ AŞKI, ŞEREF HANIM'IN BİR NA'TININ TAHLİLİ *The Love of the Last Prophet, Analysis of a Na't of Şeref Hanım*

Muhammed Felat AKTAN¹

¹ Arş. Gör. Dr.; Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, muardaf@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-6052-969X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:

21.01.2021

Kabul/Accepted:

28.03.2021

DOI:

10.51592/kulliyyat.865859

Anahtar Kelimeler

Hz. Muhammed, Na't, Gazel, Şeref Hanım, Şerh.

ÖZ

Klasik Türk edebiyatı alanında yazılan bütün eserlerde Hz. Muhammed, kendisine en çok yer verilen önemli bir şahsiyet olmuştur. Divan şairleri, eserlerinde en çok ona yer vermiş, Hz. Peygamber için övgü dolu şiirler yazmıştır. Türk İslam edebiyatında Hz. Muhammed için birçok edebi türde eser verilmiş, mezkûr türler arasında na'tlar ön plana çıkmıştır. Sadece na'tlardan oluşan mecmuaların varlığından söz edilebileceği gibi farklı türlerle birlikte na't içeren mecmualardan da söz edilebilir. On dokuzuncu yüzyıl şairi Şeref Hanım seyyide olmanın vermiş olduğu şuurla da divanında Hz. Peygamber'den sıkça bahsetmiş, ondan istimdad ve şefaht talep etmiş, divanında na'tlara yer vermiştir. Güçlü bir nazım tekniği ile divanını oluşturan Şeref Hanım, şiirinde estetik imajları ve klişeleşmiş mefhumları sade bir üslupla kullanmıştır. Şairin na't ve dinî içerikli gazellerinde Hz. Muhammed, övgü maksadıyla farklı sıfatlarla zikredilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Peygamber, 86 farklı ön ad ve adil ile divanda zikredilmiştir. Şeref Hanım edebi sanatlardan yararlanarak beyitlerde hem anlamı güçlendirmiş hem de ifadelerle güzel bir üslupla akıcılık kazandırmıştır. Na'tlarında ana tema Hz. Peygamber'e olan samimi bağlılık, sevgi ve ondan şefaht dilemektir.

ABSTRACT

Keywords

Prophet Muhammad, Na't, Ghazal, Şeref Hanım, Interpretation.

All works written in the field of classical Turkish literature Prophet Muhammad has been an important figure who has been given the most attention. Divan poets mostly included him in their works, Prophet He wrote poems full of praise for the Prophet. In Turkish-Islamic literature, Prophet Many literary works were given for Muhammad and na'ts stood out among the aforementioned genres. We can talk about the existence of journals that consist of nats themselves, as well as the existence of works that contain the nats independently. Nineteenth century poet Şeref Hanım, with the responsibility of being a sayyide, He frequently talked about the Prophet, asked him for exemption and intercession, and included na'ts in the divan. Şeref Hanım, who created her divan with a strong poetry technique, used aesthetic images and cliched notions in her poetry in a simple style. In the poet's Naut and religious ghazals, Prophet Muhammad has been mentioned with different titles for praise. As far as we can determine, Prophet Prophet is mentioned in the divan with 86 different first names. Using literary arts, Şeref Hanım both strengthened the meaning in couplets and gave fluency to expressions with a beautiful style. The main theme in his na t is Prophet Sincere devotion to the Prophet is to ask for love and intercession from him.

Atıf/Citation: Aktan, M.F. (2021), "Hâtemü'l-Enbiyâ Aşkı, Şeref Hanım'ın Bir Na'tının Tahlili", *Külliyyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 13(Nisan), 19-30.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Muhammed Felat AKTAN, muardaf@hotmail.com

GİRİŞ

Na't; özelliklerini sayma, övme anlamındadır. Na'tlar, peygambere karşı duyulan sevgi, saygı, peygamberliği, onun mucizeleri, hicreti yaşadığı sıkıntılar; şefaati ve miraç gibi yaşadığı olağanüstü olayları konu edinen metinlerdir (Akkuş 2006: 182). Sözcük anlamı “bir şeyi methederek anlatma ” (Devellioğlu 2006: 809) demek olan na't, terimsel manada Hz. Peygamber'i övmek üzere yazılmış şiirlerin genel adını oluşturur. Arap kültüründe vuku bulan ve içerik olarak siyere benzeyen türler Klasik Türk edebiyatında da yerini almıştır. Divan şiirinde şekillenip farklı yansımalarla ortaya çıkan bu tür, Hz. Muhammed sevgisi ile bir şiir geleneği oluşturmuştur.

Bu edebî türde öncelikle Hz. Peygamber'in üstün meziyetleri, güzel vasıfları, dürüstlüğü, ahlâkı ve erdemi dile getirildikten sonra, mucizeleri anlatılır ve sonra şairler ondan şefaah isterler. Şefaah isteği bütün na'tlarda temayı oluşturan ikinci husus olur. Divan şairi, divan tertibi geleneği içerisinde na'tlarda önce Hz. Muhammed'i güzel vasıflarla över, akabinde ondan şefaah talep eder.

Na'tlar muhteva yönünden incelendiği zaman şairlerin Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarını, kâinatın efendisi, yaratılışın gayesi, Cenâb-ı Hakk'ın Habîb'i olduğunu, örnek ahlakını, üstün vasıflarını, manada ve surette hiç kimsenin benzemesi mümkün olmayan eşsiz güzelliğini, mucizelerini, miracını ve diğer peygamberlerden üstünlüğünü ayet ve hadis iktibaslarıyla teyit eden ifadelerle ele aldıkları görülür. Özellikle na'tların son bölümünde günahkâr olduğunu itiraf ederek şefaah talebinde bulunan şairler; kıyamet gününün tasvirini, o çetin günde şefaah yetkisinin yalnızca Hz. Peygamber'e mahsus olduğunu, O'nun âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ve Şeffü'l-Müznib'in oluşunu önemle vurgularlar (Yeniterzi 2006: 436).

Na'tlarda ekseri şu konulara yer verilir: Hz. Muhammed'in isim ve sıfatları: Ahmed-i Muhtâr, Muhammed, Mustafa, Mahmûd, Habîb-i Hudâ, Ebu'l-Kâsım, Sultân-ı Rûsûl, Habîbullâh, Habîb-i Kibriyâ, Sâhibü'l-Livâ, Şâh-ı Tâc-ı Levlâk, Fahr-ı Âlem, Dürr-i Yetîm, Mühr-i Nübüvvet, Sâhibü'l-Mirâc, Resûlü's- Sakaleyn; Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olması; Hz. Muhammed'in âlemlerin yaradılış nedeni olması (illet-i âlem); doğumundan ölümüne Hz. Muhammed'in hayatı (doğumu, çocukluğu, peygamberliği, hicreti, savaşları, ölümü); Hz. Muhammed'in bedenî ve ahlâkî özellikleri; Hz. Muhammed'in doğumu ve sonrasında gerçekleşen mucizeler. Başta Miraç'a yükselişi olmak üzere Şakkü'l-kamer (ayın ikiye bölünmesi), parmaklarından su akması, bulutun gölgelemesi gibi birçok mucizeye yer verilmesi; Hz. Muhammed'in Allah'a yakınlığı; Hz. Muhammed'in mahşer gününde şefaah etmesi üzerine ümmetini “Livâü'l-hamd” adlı sancağının altında toplaması (Gökalp 2012: 400).

Na't geleneğinde asıl gaye öğretme olduğundan divan şairlerinin büyük çoğunluğu sade dil kullanmaya özen göstermiştir ancak diğer taraftan üslubu canlı tutmak, dilin akıcılığını tekdüzelikten kurtarmak için tahkiyeli üsluptan kaçınmışlardır:

Na'tlar dil ve üslup yönünden incelendiği zaman bütünüyle dinî bir tür olması hasebiyle İslamî kültürde tabii karşılanmalıdır. Ancak samimi bir sevginin ürünü olan, şefaah arzusunun ön plana çıktığı ve lirizmin hâkim olduğu bu şiirlerde şairlerin sanatkârlık gösterme iddiasına girmediği, na'tların genellikle sade bir dille kaleme alındıkları müşahede edilir. Üslupta da şairler özentili, süslü ifadelerden kaçınmış ve içten duygularını dile getirme gayreti sergilemişlerdir. Ayrıca şairlerin esasen methiyeye yönelik bir tür olan na'tlarda tahkiyevî üslûbu değil, hitabî tarzı kullanmayı tercih etmeleri bir yandan lirizmi artıran bir özellikken diğer yandan da Hz. Peygamber'e duyulan

sevgiyi ve O'nun tebliğ ettiği din ve en büyük mucizesi Kur'ân-ı Kerîm'le ebediyen diri olduğuna dair inancı desteklemektedir (Yeniterzi 2002: 768). Eski edebiyatımızda na'tların dil ve anlatım bakımından müşterek unsurlar taşıdığı, na't söylemeye niyet eden şairin esâsen hazır ve makbûl bir malzemeye şekil verme imkânına sahip olduğu söylenebilir (Sarıkaya 2014: 27).

Klasik dönem na'tlarında idealize edilmiş Hz. Peygamber telakkisi açıkça görülür. Şair için Hz. Muhammed maddî âlemde beşer olarak yaşamış bir peygamberden çok maddî ve manevî olağanüstülükleriyle ortaya çıkan bir peygamberdir. Bu doğrultuda Hz. Muhammed na'tlarda daha çok zamanın ve mekânın üstünde bir telakki ile evvel ve âhir gibi sıfatlarla tarihin üstünde, maddi kategorilerin dışında ele alınmıştır. Hz. Peygamber'i bu şekilde ele alan na'tlar klasik Türk şiiri içinde tasavvufî düşüncedeki idealize edilmiş Hz. Muhammed tasavvurunu pekiştiren aşırı muhabbetin tezahürü olmuştur (Ak 2018: 216).

Na'tlar, İslâm edebiyatları çerçevesinde zamanla birtakım kuralları olan bir gelenek halini almıştır. Dinî, ilmî ve edebî hemen bütün eserlere “hamdele” ve “salvele” ile başlanması âdeti bir süre sonra bunların yanında na'tlara da yer vermeye yol açmıştır. Divan ve mesnevilerde ise tevhid ve münâcâttan sonra bir na'tın varlığı hemen hemen zaruret sayılmıştır. Bazı mürettep divanların doğrudan doğruya na't ile başladığı, bunun yanında bazı şairlerin divanlarının mukaddimesinden itibaren hemen her bölümünde na'ta yer verdikleri görülmektedir (Yeniterzi 2006: 436).

Arap edebiyatında Ka'b bin Züheyr'in “Kaside-i Bürde”siyle ilk örnekleri görülen na'tlar, Hakîm Senâyi'den, Ferîdüddin Attâr'a, Sa'dî-i Şîrâzî'den, Molla Câmî'ye, Fuzûlî'den Şeyh Galip'e ve günümüze kadar devam edegelmiştir. Hz. Muhammed sevgisinin divan şiirindeki tezahürleri saymakla bitirilemez. Konu başlığına sadık kalma niyetiyle birkaç örnek aşağıda sıralanmıştır:

“Cânım kurban olsun senin yoluna” diyerek canlarını yoluna seren Yunus'u, “su, su” diye inleyip, figan eden gönülden gönle sevgi bağlantısı kuran Fuzûlî'yi bu bağlamda unutmak mümkün değildir. *Fuzûlî Hz. Peygamber'e olan içten ve samimi sevgisini “Su Kasidesi” adlı şiiriyle dile getirmiştir. Bu kaside sanat ve gösteriş düşüncesinden tamamen uzak tutularak kaleme alınmıştır. Son derece samimi, duygulu ve özlem dolu burcu burcu Muhammedî aşk kokan bir üslupla yazılmıştır (Atik 1996: 421).*

Ravza-i kûyuna her dem durmayup eyler güzâr

Âşık olmuş galibâ ol serv-i hoş-reftâra su (Akar 2018: 42)

(Su, her daim senin makamının bahçesine doğru akıyor. Sanırım o, servi boylu ve tatlı yürüyüşlü sevgiliye gönül vermiştir.) Su, servi boylu sevgiliye yani Hz. Peygamber'e aşık olmuştur. Böyle akıp gitmesinin sebebi o servinin ayağını öpmek içindir. Şair istiare, teşbih-i belîğ, teşhis ve hüsn-i talil sanatlarından yararlanarak sözcükler arasında bağ kuruyor.

Hz.Yusuf'u hatırlatıp, şakkü'l-kamer mucizesiyle hüsn-i talil sanatının inceliğinden yararlanan Zâtî, na'tında Hz. Peygamber'in cemalini şu şekilde zikretmiştir:

Yûsufî gerçi görenler ellerini kestiler

Gün yüzün gördü senün şakk oldu ayın âyesi (Yeniterzi 1993 s.332)

(Yusuf'u görenler gerçi ellerini kestiler. Senin güneş gibi yüzünü görünce ayın âyesi yarıldı).

Klasik edebiyatımızda sevgili, güzelliği ve ulaşılmazlığı ile aya benzer (Yıldız 2002: 272). Divan şiirinde güzellik deyince akla ilk Yusuf Peygamber geliyor; ancak Hz. Muhammed'in şemâli karşısında her şey sönük kalıyor. Beyitte, "Hz. Yusuf'un güzelliğini görenler ellerini kesmiştir. Güzellikte Hz. Yusuf aya benzetilir ve övülür ama Hz. Muhammed onu bile hayrette bırakacak kadar güzeldir" yorumu çıkmaktadır. Şeref Hanım telmih sanatından yararlanarak "şakkü'l-kamer" hadisesini hatırlatmıştır.

Hz. Peygamber'e duyulan aşk terennümü silsilesi Şeyh Galip'te arşın tepelerinde şu şekilde dile getirilmiştir:

Seni medhinde şirket eylesem Mevlâya ma'zûrum

Bu bâbda cürm ü isyâna bakılmaz yâ Resûlallâh (Okçu 1993: 820)

(Seni övmekte haddi aşarsam Mevla'ya karşı mazurum; fakat bu noktada -seni methetmede- hata ve yanlış bakılmaz.)

Görülüyor ki na't geleneğinde hemen hemen her şair Hz. Muhammed'e olan sevgi ve bağlılığını dile getirmiştir. Onu sevmekle Allah'ın emrine itaat etme ve yine ona olan sonsuz muhabbetle kurtuluşun sığınağı ve tek kaynağı şefaata ümidi amaçlanmıştır.

İslâmî Türk Edebiyatı'nda şairler, Hz. Peygamber'e duydukları sınırsız sevgiyi ifade etmek üzere övgü dolu şiirler yazarken; ondan şefaata talebinde bulunmaktan, kurtuluşa ermek için yardım istemekten de kendilerini alıkoyamamışlardır (İslamoğlu 2018: 204). Şeref Hanım da aşağıdaki mealde Hz. Muhammed'in şefaatine nail olma isteğini şöyle arz etmiştir:

Na'tdan gerçi ümîd-i şu'arâ

İntisâb etmedir ey şâh sana (Arslan 2018: 380)

(Ey gönüller padişahı peygamberim, şairlerin ümidi na'ttan maksatları aslında sana olan bağlılıklarının emaresidir.)

Bu açıklamalardan sonra asıl üzerinde durulacak konu, Şeref Hanım'ın Divan edebiyatındaki yeri ve hayal inceliği bakımından zengin olan na'tıdır.

Klasik edebiyatta na't geleneğini sürdüren birçok şair mevcuttur. Bunlar içerisinde Şeref Hanım'ın yeri şüphesiz ayrıdır. Şairin, nesebinin Hz. Peygamber'e dayanması na't yazma arzusunu daha fazla izdiyad etmiştir.

XIX. yüzyıl divan şiirinin önemli kadın şairlerinden olan Şeref Hanım, soy olarak dönemin mukim tanınmış ailelerinden birinin kızıdır. Tahsili, bilgi birikimi, klasik şiire hâkimiyeti, sanat ve kültür erbabından sayılması böyle bir aile geleneğini idame etmesinin sonucudur.

Divan şiirinde kadın şairlerin ekseri bir tarikata intisab ettiği, tarikatların maneviyatından istimdâd diledikleri aşikârdır. Mezkûr kadın şairler arasında Şeref Hanım'ın da ilgisi mevcuttur. O bir taraftan Kadiriliğe diğer taraftan Mevlevîliğe gönül bağlamıştır:

Geleneksel dönemde kadın şairlerin bir kısmının ehl-i tarik olduğu dikkat çeker. Bir kısmı Mevlevî, Kadirî, veya Nakşîdirler. Aynı anda birden fazla tarike intisabı bulunanlarla da (Mahşah ve Şeref Hanım) karşılaşılır. Bu intisab onlara şiir söylemek hususunda daha bereketli ve özgür bir ortam sağlamıştır (Bekiroğlu: 1999).

Divan şiirinde estetik imajları ve klişeleşmiş mefhumları sade bir üslupla kullanmada mahir olan Şeref Hanım, divanında klasik mazmun ve benzetmelere sık yer vermiştir. Şiirleri teknik bakımından kuvvetli, dili genel itibariyle yalındır:

Kullandığı nazım biçimleri, ele aldığı konular, dili ve ifade özellikleri bakımından kadın şairler arasında önemli bir yer edinen Şeref Hanım'ın dili sade ve nazım tekniği güçlüdür. Divan edebiyatının klasik mazmunlarına ve benzetmelerine şiirlerinde yer vermiştir. Divanındaki birçok şiirde zekâsı, esprisi, bazen da bunların altında gizlenen sitemi ve hüznü görülmektedir. Sade dili, kuvvetli nazım tekniğiyle acıklı mersiyeler, na't ve münacatlar, âşıkane gazel ve kasideler kaleme almış, böylece klasik şiirin hemen her nazım şekline ve türüne örnek manzumeler kazandırmıştır (Arslan 2010: 550).

Divanı genel olarak incelediğimizde Şeref Hanım'ın şiirlerinde 28 aruz vezni kalıbı kullandığı görülür. Bu ölçüyü çoğu zaman kusursuz kullanmış; ancak yine de birkaç veznin uygulanmasında problem olduğu tespit edilmiştir. G.69/7, Kita 3/1, Ta. 2/1 vb.

Şeref Hanım şiirlerinde Hz. Peygamber ve "Ehl-i Beyt"e sıkça yer vermiştir. Na't ve dinî içerikli gazellerinde Hz. Muhammed, övgü maksadıyla farklı sıfatlarla zikredilmiştir. Na'tlarında özellikle mecaz-ı mürsel ve istiare sanatlarından yararlanarak Hz. Muhammed'i tasvirî bir anlatımla tavsif etmiştir. "Divan"da Hz. Peygamber ile ilgili tespit edilebilen¹ sıfatlar şunlardır:

Ahmed (s.136), âlâyiş ü ârâyiş-i cennet (s.14), ayn-ı inâyet (s.15), bâb-ı eltâf (s.334), bağ-ı letâfet (s.14), bâis-i kevn ü mekân (s.380), burc-i nübüvvet (s.14), bahr-i rahmet (s.118), dest-gîr-i ins ü cân (s.123), dürr-i kudret (s.14), emîr-i memleket-i ismet (s.12), emvâc-ı himem (s.15), fahr-i 'âlem (s.90), fahr-i cihân (s.437), fahr-ı âlem (s.28), gevher-i gencîne-i hikmet (s.14), gül-i ter-i çemen-i izzet (s.12), Habîbullâh (s.37), halaskâr-ı ümmet (s.376), hatem-i enbiya (s.56), hazîne-i pür-hikmet (s.12), Hızr-ı kâ'inât (s.133), İki cihan sultanı (s.176), iklim-i şefa'at (s.15), keremver (s.12), kulzüm-i şefkat (s.15), kerem-kâr (s.11), Lokmân (s.12), mazhar-ı eltâf-ı hazret (s.133), mazhar-ı Kur'ân u şeri'at (s.14), mukbil ü mahbûb-ı izzet (s.133), mahbûb-ı Mevlâ (s.133), mahbûb-ı Hudâ (s.14), mahbûb-ı Zü'l-Celâl (s.173), mahrem-i esrâr-ı hakikat (s.14), mefhar-ı ümmet (s.14), mahz-ı kerem (s.15), mahbûb (s.63), mahbûb-ı Azîz (s.193), Mustafâ (s.30), mahbûb-ı Hudâ (s.380), Muhammed Mustafâ (s.243), Muhammed-i 'Arabî (s.349), mu'în ü dâd (s.13), mahbûb-ı Hakk (s.63), mazhar-ı eltâf-ı hazret (s.133), mukbil ü mahbûb-ı 'izzet (s.133), nedîm-i bezmgeh-i Hazret (s.12), Nebî (s.337), nûr-ı Hudâ (s.380), Pâdişâh (s.382), penâh-ı enbiyâ (s.334), penâh (s.336), perver (s.215), Peygamber-i hazret (s.159), rahmeten li'l-âlemîn (s.124), Resûl (s.176), Resûl-i Ekrem (s.89), Resûl-i Kibriyâ (s.108), Resûlallâh (s.336), imdad-ı res-i ümmet (s.13), sâki-i bezm-i kerem (s.334), sebep-i halk-ı cihân (s.380), sultân-ı risâlet (s.133), sultân-ı muazzam (s.334), sultân-ı evreng-i risâlet (s.155), ser-

¹ Tespitlerin bir kısmı Mahmut Kaplan'ın "Klasik Türk Şiirinde Hz. Muhammed" adlı kitabından alınmıştır. Sayfa numaralarında farklılıklar mevcuttur.

efrâz-ı cemî'i mürselîn (s.124), sahn-ı gülzâr (s.11), şâh (s.400), şâhen-şâh-ı a'zam (s.337), şâhen-şâh (s.15), şâh-ı keremkâr (s.381), şâh-ı risâlet (s.380), şefî (s.125), şehen-şeh-i zî-rûtbet (s.12), şefî-i rûz-ı cezâ (s.196), şems ü kamer (s.14), şefî'ül-müznibîn (s.124), şifâullah (s.334), tabîb-i zuafâ (s.381), tabîb-i hâzik-ı her-illet (s.12), ümmî (s.133), veliyy-i ni'met (s.12), verd-i ter-i gülzâr-ı terâvet (s.14), yâr-ı Hudâ (s.177). zât-ı pâk (s.123)

Şeref Hanım, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk muhatabı ve kâinatın son peygamberi Hz. Muhammed'i " övülmüş, cennetin ziyetini, lütuf ve ihsanın bizzat kendisi, lütfun kapısı, güzellik bağı, kâinatın sebebi, peygamberlik yıldızı, rahmet denizi, yardımsever, muktedirliğin incisi, temiz beldenin emiri, kâinatın övücü, yardımcı dalga dalga olan, cihanın iftiharî, âlemin sevinci, hikmetin taze cevheri, taze gül, Allah'ın sevgili kulu, ümmetin kurtarıcısı, peygamberlerin sonuncusu, çok hikmetli gevher, kâinatın Hızır'ı, iki cihan sultanı, şefaât iklimi, asalet sahibi, şefkat denizi, lütfedici, hekim, lütfun mazharı, Kur'ân-ı Kerîm'e nail olan, izzet sahibi sevgili, Mevlâ'nın sevgili kulu, Hudâ'nın sevgili kulu, Zül-Celâl'in sevgili kulu, hakikat âleminin sırrı, ümmetin iftiharî, halis kerem sahibi, sevilen, Rahman'ın sevgili kulu, iftihar olunmuş, Aziz'in sevgili kulu, Muhammed Mustafâ, adalet dağıtıcı, Hakk'ın sevgili kulu, lütfun mazharı, bahtiyar mutlu, meclisin tatlı konuşanı, Nebî, Allah'ın nuru, peygamberlerin sığınağı, Pâdişâh, koruyucu, seven, Hz. Peygamber, âlemlerin rahmeti, kerem sahibi peygamber, resul, büyük peygamber, Allah'ın resulü, ümmetin yardımcısı, sevgili, kerem meclisinin pîri, kâinat halklarının sebebi, risaletin sultanı, mükemmel rehber, itibarlı elçi, peygamberlerin baş tacı, güllerin bahçesi, büyük şah, önderlerin şahı, rehberlerin şahı, cömertlerin ileri geleni, padişahlar padişahı, şefaât etmeye yardımcı olan, mahşer gününün şefaâtçisi, güneş ve ay, günahkarların şefaâtçisi, Allah'ın şifa dağıtıcısı, hastaların hekimi, bütün illetlerin tabibi, ümmî, mükemmel insan, taze gül" vb. sıfatlarla methetmiştir.

Hızır Peygamber ve Ehl-i Beyt ile ilgili kavramların klasik şiirimizde yer alması yaygın bir teâmüldür. Hz. Peygamber, âile fertleri ve sahabeleri ile beraber divan şiirine konu olmuştur. Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt hakkında kaleme alınan manzumelerde dünyevi beklenti içinde olmaksızın dinî hassasiyetten, peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinden ileri gelen bir samimiyet ön plana çıkmaktadır (Özmen 2020: 81). Divan şiirinde genel bağlamda Ehl-i Beyt mensupları arasında Hz. Hüseyin'in özel bir yer edindiği görülür. Bu vaziyet Şeref Hanım'ın şiirlerinde de geçerlidir. Kerbelâ hadisesiyle ilgili onun birçok şiiri mevcuttur. Kerbelâ hadisesiyle ilgili yazmış olduğu trajedik mersiye onun popülerliğini arttırmıştır:

Şeref Hanım'ın, muhibbi olduğu Kâdirî tarikatının kurucusu Abdülkâdir-i Geylânî'ye ait dört manzumesi vardır. Bunların yanında o, daha çok Kerbelâ mersiyeleriyle tanınmıştır (Arslan 2010: 550).

Şeref Hanım'ın hayatı ile ilgili resmî kayıtlarda kısıtlı bilgilere ulaşılmaktadır; ancak divanı tetkik edildiğinde edebî şahsiyeti ve hayatı ile ilgili birçok yordama yapılabilir. Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla onun mütevazı bir kimliğe sahip olduğu, başkalarının düşüncelerine de ehemmiyet verdiği çıkarımında bulunulabilir:

Şair Şeref Hanım bir yandan tevazu ile şiirini önemsiz gösterirken, bir yandan da şairlerin ayıplamalarından Allah'ın kendini koruması için yalvarır. Bu tarzı, edebiyat otoritelerinin acımasız eleştirilerinden kendini korumak için özellikle tercih ettiği de düşünülebilir (Morkoç 2011: 231).

Çalışmamızın giriş kısmında da bahsedildiği gibi divan şiirinde Hz. Muhammed birçok edebî tür kapsamında ele alınmıştır. Şair, divanını tertip ederken Hz. Peygamber'e dair şiirlere yer vermiştir. Bu şiirler, geleneğin belirlediği

çerçevede yazılmıştır. Mezkûr şiirlerin yanında Hz. Muhammed ile ilgili müstakil çalışmalar da vücuda getirilmiştir. Na't yazmak, divan şairlerinin Resûlullah sevgisini en samimi şekilde göstermenin bir tezahürü olarak algılanmıştır. Habibullah vasfına mazhar olmuş bir şahsiyet için birçok şair, içten duygularla zarif eserler yazmıştır:

Hız. Muhammed bir beşerin sahip olabileceği en yüksek makam olan "Habibullah" şerefine sahip olmuş tek şahsiyettir. Edeplerimiz, klasik edebiyatımızın vezin, şekil ve mazmunlarına bağlı olarak, insanlığın bu en büyük simasına sevgilerini izhar etmek için birbirinden güzel eserler meydana getirmişlerdir (Öztürk 2006: 237).

NA'T

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

Günâhdan gayri yok bir özge kârım yâ Resûlallah
Geçer gafletle her leyl ü nehârım yâ Resûlallah

Ser-â-pâ dolmada defterler a'mâl-i kabîhimle
Kirâmen kâtibînden şerm-sârım yâ Resûlallah

Nice pervâz idem uçmaga ferdâ kalmışam 'âciz
Kemend-i nefis ü şeytâna şikârım yâ Resûlallah

Eşiğin görmeğe bin cânım olsa eylerim kurbân
O rütbe hadden aşti intizârım yâ Resûlallah

Ölür isem gubâr-ı ravzana yüz sürmeden tâ-haşr
Dögünsün taş ile seng-i mezârım yâ Resûlallah

Senin evsâfını kâbil midir etmek Şeref ifâ
Ne çâre elde yokdur ihtiyârım yâ Resûlallah (Arslan 2011: 336)

ŞERH

Günâhdan gayri yok bir özge kârım yâ Resûlallah

Geçer gafletle her leyl ü nehârım yâ Resûlallah

(Ey Allah'ın Resûlü! Gecem gündüzüm hep gaflet içinde, ömrüm gaflet içinde geçip gidiyor. Günahdan başka bir işim yok, ömrüm suçla, günahla dolu.)

İslam dininde yasaklanmış, haram olan fiiliyata bulaşmanın adıdır günah. Yaratılmışlar içerisinde sadece peygamberlerin berî olduğu günaha diğer beşeriyet düşebilir. "İnsanoğlu beşerdir, şaşabilir" ifadesi bu fikriyatın tezahürü olarak ortaya çıkmış bir mahsuldür. Şair, şiirinin ilk mısraında günahının farkındadır. Bunu açıkça dile getirmesi bir kul olarak acizliğinin işareti olarak okunabilir. Ya da bir ruh tahlilinin dışı vurumudur. İnsanoğlunu günah çukuruna sürüklemenin ana müsebbibi olan gaflet hemen ikinci mısraada zikredilmiştir. Kalbi karartan gaflet kişiyi yanlış ve yasak işler yapmaya yönlendirir. Kuran-ı Kerim'de bu konuya işaret eden Allah c.c. insanoğlunu uyarmakta ve kurtuluş yolunu göstermektedir: "Rabbini; içinden, yalvararak, ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam an, gafillerden olma." (Araf, 7/205)

Şeref Hanım beyitte halini Allah'ın sevgili kulu Hz. Muhammed'e arz etmiştir. Çünkü Allah'ın Resûlü'ne itaat Allah'a itaat etmenin (Nisa, 4/80) vesikası olarak zikredilmiştir. Ayrıca şiirin na't türü olduğu unutulmamalı, na'tın peygambere sunulan bir arzuhal olduğu akla getirilmelidir. Yine bu noktada gafletten uyanıp, rahmeti unutmamak ilk emirdir. Bu mealde Zümer sûresinde şöyle buyurulmaktadır:

O, günah işlese de Allah'tan ümidini kesmemelidir; zira Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek de, mümin olmanın bir başka özelliğidir. (Zümer, 39/53)

Şiirin tamamına baktığımızda özellikle ilk üç beyitte günahın ikrârı, gaflet, nefis ve şeytandan şikâyet ve bunlar karşısındaki acziyet açıkça görülmektedir. Geri kalan mısralara ise toplu bakılacak olursa Resûl'e olan samimi sevgi, özlem, ona kavuşabilme, canını bu uğurda feda etme şairin yegâne amacıdır. Şair kendini günahkâr olarak görmekte, ömrünün bir gaflet içerisinde devam etmesinden yakınmakta ve bu konuda muzdarip olduğunu dile getirmektedir.

Ser-â-pâ dolmada defterler a'mâl-i kabîhimle

Kirâmen- kâtibinden şerm-sârım yâ Resûlallah

(Ey Allah'ın Resûlü! Baştan ayağı amel defterim günahla kabahatle dolu bundan dolayı Kiramen Katibin meleklerine karşı da yüzüm yok utanıyorum.)

Bu beyitte iki önemli kavram karşımıza çıkmaktadır: Amel defteri ve Kiramen Katibin melekleri. Kur'an-ı Kerim'e müracaat edersek Kiramen Katibin melekleri ismen; amel defteri kitap kavramıyla zikredilmiştir. Kiramen Katibin hakkında:

"Şunu iyi bilin ki üzerinizde bekçiler, değerli yazıcılar (Kiramen Katibin) vardır, onlar, yapmakta olduklarınızı bilirler." (İnfitar, 82/ 10-12)

İnsanların iyi ya da kötü hallerinin kaydedildiği bu kitabın kıyamet günü sahiplerine verileceği yine Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmıştır: "Kitap ortaya konur. Suçluları, kitabın içindekilerden korkuya kapılmış görürsün... "Eyyah bize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!" derler. Onlar bütün yaptıklarını karşılarında bulurlar. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez." (Kehf, 18/49)

İlk beyitteki günah kavramının teferruatını ikinci beyitte okuyoruz. Zikredilen âyet-i kerimeler eşliğinde şiire bakılacak olursa, şair bu manzaraya evvela iman etmiş sonrasında da ahvalini ikrar etmiştir. Bu durum karşısında kurtuluş yollarını aramakta olan Şeref Hanım mahcubiyetini de izhar etmiştir.

Nice pervâz idem uçmaga ferdâ kalmışam 'âciz

Kemend-i nefis ü şeytâna şikârim yâ Resûlallah

(Ey Allah'ın Resûlü! Nefsin kemendi beni bağlamış, şeytanın da avı olmuşum; yarın cennete nasıl uçayım, aciz kalmışım.)

İnsanoğlunun dünya yolculuğundaki iki önemli düşmanına dikkat çekilmiştir. Bunlar nefis ve İblis'tir. Bu iki düşman ruhun derinliklerine nüfuz edip insanı gayesinden uzaklaştırmak peşindedir. Her ikisi de insana kötülüğü

emreden mücerret hasımlardır. Şeytan, verilen imkânlarla insanı avlamaya çalışırken nefis de bu ortaklıkta sözcü konumundadır. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî, Mesnevî-i Şerif’de bu durumu şöyle hikâye etmektedir:

“O, kuşu aldatıp tutmak için ıslık çalan avcıya benzer. Kuş gibi öter. Kuş, hemcinsi zannederek, havadan iner, tuzağa tutulur” (Can 1999: 231).

Nefis ve şeytan tuzaklarının karşısında insanoğlunun sığınağı Hz. Muhammed olacaktır. Şair de olumsuz manzara karşısında ruh dünyasını ona açmaktadır. Kurtuluş yollarını aralamaya çalışan şair, Hz. Peygamber’in âlemlere rahmet olarak gönderildiğine bütün kalbiyle iman etmektedir. Mademki Allah’ın Peygamber’i “mü’minlere karşı çok düşkün ve merhametli” (Tevbe, 9/128) âyeti ve mademki “benim şefaati ümmetinden büyük günah işleyenler içindir.” (Ebu Davud/4739) hadis-i şerifi mevcut; ben de bu kapıya bağlanmışım, kurtuluş beratımı ümit ediyorum, demektedir.

Bir başka divan şairi Şeyh Galip de bu tabloyu âşıkane bir üslûpla dile getirdiği şu mısralarla ifade etmektedir:

Ol dem ki velîlerle nebîler kala hayrân
Nefsî deyü dehşetle kopa cümleden efgân
Ye's ile usâtın ola ahvâli perîşân
Destûr-ı şefâ’atla senindir yine meydân
Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed’sin efendim
Hakdan bize sultân-ı mü’eyyedsin efendim (Okçu 1993: 339)

*Eşiğin görmeğe bin cânım olsa eylerim kurbân
O rütbe hadden aştı intizârım yâ Resûlallah*

(Ey Allah’ın Resûlü! Senin eşiğin görmek için bin canım da olsa bu yolda kurban ederim. O rütbeye o merteye ulaşmak için ümitle beklemedeyim.)

Müslümanların mukaddes gördüğü hürmet ettiği makamlardan biri de Hz. Peygamber’in kabri şeriflerinin bulunduğu Ravza-i Mutahhara’dır. Âşığın gözü gönlü oraya meftundur. Çünkü orası Hz. Muhammed’in makamıdır. Her türlü ihtirama layıktır. Âşık da bu makama ermek için en değerli vasfını bu uğurda seve seve feda etmeye, binlerce canı olsa da canla başla vermeye hazırdır. Tek muradı orayı görebilmektir. Bu mealde dillere pelesenk olmuş Şair Nabi’nin beytini de hatırlayacak olursak:

Sakın terk-i edebten kûy-ı mahub-i Hüdadır bu
Nazargâhı ilahidir makamı Mustafadır bu (Yeniterzi 2006: 436)

diyerek bu makama karşı hürmet ve hassasiyetin müşahhas bir ifadesini telkin etmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber’e olan derûnî muhabbet ve bağlılık “ashab-ı güzîn”in insanlığa mirasıdır. Onlar, Hz. Peygamber’e hitaben: “Anam- babam, canım sana feda olsun yâ Resûlallah” diyerek gönüllerinde Muhammedî sevgiyi ilk sırada taşımışlardır. İşte bu muhabbet ufku sayesinde Şeref Hanım da Resûlallah’a duyduğu aşk nispetini böylece tesis etmiştir.

Ölür isem gubâr-ı ravzana yüz sürmeden tâ-haşr

Dögünsün taş ile seng-i mezârım yâ Resûlallah

(Ey Allah'ın Resûlü! Senin toprağına yüzümü sürmeden ölürsem eğer, kıyamete kadar mezar taşım dögünsün, yana yakıla sızlansın.)

Şair bir önceki beyitte Hz. Peygamber'in eşiğini görmeyi murat ederken bu beyitte arzusunu bir merhale daha ilerletip ravzanın toprağına yüz sürmeyi istemektedir. Beyitler arasındaki bu geçişleri ve açılımları aşkın tezahürü ya da muhabbetin gönülden taşan nüveleri olarak okunabilir. Şair, Hz. Muhammed'in mübarek ravzasının eşiğine yüz sürme isteğini duygu yüklü sözcüklerle ifade ettirmiştir ki, mezarının taşla dövünerek toz haline gelmesi ve bu sayede "Ravza"ya yakınlaşması onun için bir şeref hüvviyeti taşımaktadır.

Bütün varlığını O'nun uğrunda feda etmeyi canına minnet addeden şairimiz; mezar taşına bile *dögünmeyi*, yana yakıla sızlanmayı telkin etmektedir. "Asr-ı Saadet"ten aşk kütlesi olan hurma kütüğünün alevlenen kalp ateşinin hikâyesini aşk eri Hz. Mevlana şöyle nakletmektedir:

Resûlullah'ın (s.a.v.) yaslanıp hutbe irad ettiği hurma kütüğü, minber yapılıncı Resûlullah'tan uzaklaştığından dolayı inliyordu. Resûlullah (s.a.v.) ona; ne istiyorsun ey hurma kütüğü dediğinde, o: "Senin hicranın gönlümü kanla doldurdu. Beni terk ettin, şimdi yerime minbere yaslanıyorsun bu ayrılığa tahammül edilir mi?" Resûlullah (s.a.v.) de bu deruni muhabbet karşısında: "Doğudan ve batıdan gelenlerin meyvesinden yedikleri bir hurma ağacı mı olmayı tercih edersin, ya da ebediyen taptaze ve yemyeşil kalacak bir selvi ağacı mı olmak istersin?" dediğinde hurma kütüğü iki seçeneğe de razı gelmedi. Bu seçimde fena fi'r-Resûlden yana tercihini kullanan hurma kütüğünü, Hz. Muhammed, kıyamette haşr olması için insanlar gibi toprağına gömdüdü!

Yukarıdaki beyite benzer bir kullanımı Fuzûlî'nin aşağıdaki dizelerinde de görmek mümkündür. Konumuzun özünü yansıması bakımından bizlere tercüman olmaktadır:

Dest-bûsi ârzusuyla ger ölsem dostlar

Kûze eylen toprağım sunun anunla yâre su (Akar 2018: 45)

(Ey dostlar! Onun elini öpmek arzusuyla ölürsem mezarımdaki topraktan bir testi yapın ve sevgiliye onunla su verin ki hiç olmazsa mezarımda bulunan topraktan yapılan testi onun dudaklarına değsin ben de böylece muradıma ereyim.) Teşbih ve istiare sanatından yararlanarak yazılan bu beyitin, Şeref Hanım'ın na'tındaki mezkûr beyitle benzerlikleri dikkat çekmektedir.

Senin evsâfını kâbil midir etmek Şeref ifâ

Ne çâre elde yokdur ihtiyârım yâ Resûlallah

(Ey Allah'ın Resûlü! Senin vasıflarını, güzel sıfatlarını Şeref'in söylemesi mümkün müdür? Ne çare ki buna gücüm yetmez)

Şair bu beyitte istifham sanatından yararlanıp soru sorarak beyte giriş yapmaktadır. Şeref Hanım'ın halini ahvalini Resûlallah'a arz ettiği na'tının son beytine hüsn-i hâtime de denebilir. Çünkü şair, "ihtiyâr" kelimesiyle hem arzu ve isteğini dile getirmiş hem de yaşlılığı ima ederek ömür sermayesini tükettiğini anlatmıştır. Ayrıca ihtiyar

kelimesi beyitte “irade, seçme” gibi anlamlara da gelmektedir. Fırsatı kaçırmadan Resûlallah’a olan derûnî muhabbetini, aşkını, bağlılığını, samimi bir şekilde bu beyitle izhar etmiştir. Nitekim şair; “Kişi sevdiğiyle beraberdir” (Ebû Dâvûd, Edeb:113; Müslim, Birr: 50) hadis-i şerifi müjdesiyle isteyen hiçbir zaman geri çevirmeyen Hz. Peygamber’den bir muştı almak niyetindedir.

Buna benzer bir niyaz, aynı dönemin bir başka kadın şairi Leyla Hanım’da da görülmektedir.

Ne yüzle varacak Leyla, huzûra rûz-i mahşerde

Ona rahmeyle, şah-ı enbiyasın ya Resûlallah

(Ey Allah’ın Resûlü! Mahşer gününde Leyla hangi yüzle senin huzuruna çıkacak. Bütün peygamberlerin sultanı olan Sevgili, onu da rahmetine gark eyle, Leyla’ya da merhamet buyur!)

Görüldüğü gibi divan şiirinde Hz. Peygamber sevgisi birçok edebi türde işlenmiş, ona duyulan coşkulu hissiyat şiirlerde farklı tezahürlerle ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki beyitlerden ilham alan binlerce âşık, gönüllerinden samimi, sıcacık ifadelerle bu aşkı asırlardır terennüm etmiştir.

SONUÇ

Netice itibarıyla, Türk İslam edebiyatında Hz. Peygamber; na’t, siyer, mevlid, mirâciyye, mucizât-ı Nebî, şemâil, gazavât-nâme, esmâ-i Nebî, fazîlet-nâme, şefâat-nâme, hadis-i erbaîn, delâil-i nübüvvet, fazîlet-nâme, bi’set-nâme, neseb-i şerîf, vasiyet-i nebî, vefât-ı Nebî, regâibiye, mahşer-nâme, hilye, ahlaku'n- Nebî, evsâf-ı Nebî ve hicret-nâme gibi birçok edebî türde kaleme alınmıştır. Mezkûr türler arasında na’tların hem nitelik hem de nicelik olarak ayrı bir yeri vardır.

Müretteb bir divanda “tevhid” ve “münacat”tan sonra gelen na’tlar, Hz. Peygamber’i övmek üzere yazılmış şiirlerin genel adını oluşturur. Hz. Muhammed’in üstün meziyetlerini, mucizelerini, güzel vasıflarını, dürüstlüğü, örnek ahlâkını ve erdemliliğini dile getirerek şiir geleneği oluşturur. Şefaata arzusunu ön plana çıkardığı bu şiirlerde lirizmin tahakküm ettiği görülür. Na’t geleneğinde hemen hemen her şair Hz. Muhammed’e olan sevgi ve bağlılığını dile getirmiştir.

Klasik edebiyatta na’t geleneğini sürdüren birçok şair mevcuttur. Bunlar içerisinde Şeref Hanım’ın yeri şüphesiz ayrıdır. Şairin, nesebinin Hz. Peygamber’e dayanması na’t yazma arzusunu arttırmıştır. Dili sade ve nazım tekniği güçlü olan Şeref Hanım şiirlerinde Hz. Peygamber ve “Ehl-i Beyt”e sıkça yer vermiştir. Na’tta hakim olan ana tema, eserin gayesinde de belirtilen Hz. Peygamber’e duyulan sevgidir. Şairin gazellerinde bile Hz. Muhammed’e yer vermesi ona duyduğu ihtiramı ve derin sevgiyi göstermektedir. Hz. Muhammed divanda 86 farklı isimle zikredilmiştir. Şair başta teşbih olmak üzere mecaz-ı mürsel, istiare, telmih, hüsn-i talil gibi birçok edebi sanattan yararlanmıştır. Şeref Hanım na’tlarında özellikle mecaz-ı mürsel ve istiare sanatlarından yararlanarak Hz. Muhammed’i tasviri bir anlatımla tavsif etmiştir.

Hız. Peygamber, “Divan”da en çok mahbub, Habibullah sıfatlarıyla nitelendirilmiş, sevgiliyle özleştirilmiştir. Bu sıfatların yanında iki cihan sultanı, âlemlerin rahmeti, cihanın övücü, Allah’ın nuru, son peygamber, nübüvvet tahtının sultanı, İslam’ın güneşi, rahmet denizi, mahşer gününün şefaatchisi, dünya ve ahiretin efendisi,

peygamberlerin baş tacı, Rahman'ın sevgili kulu, şah-ı risâlet, bütün illetlerin tabibi, üstünlük ve izzet sahibi insanların efendisi ve benzeri niteliklerle vasıflandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ak, Murat (2019). *Şair ve Peygamber Nat Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Akar, Metin (2018). *Su Kasidesi Şerhi* (9. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akın, Hanifi (2017). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı*. İstanbul: Karınca Polen Yayınları.
- Akkuş, Mehmet (1999). *H. Peygamber'e Na't lar (Dîvân-ı Nu'ût-ı Salâhî)*. Ankara: Kariyer Matbaası.
- Akkuş, Metin (2006). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası-Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Arslan, Mehmet (2010). "Şeref Hanım" İslâm Ansiklopedisi. C.38. İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arslan, Mehmet (2018). *Şeref Hanım Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Atik, Hikmet (1996). *Fuzûlî'de Hz. Peygamber Sevgisi*. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. (2) 417-424
- Bekiroğlu, Nazan (1999). "Osmanlıda Kadın Şairler", C.9. Ankara: Osmanlı- Yeni Türkiye Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Can, Şefik (1999). *Mesnevî Tercümesi*, C.I. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Canım, Rıdvan (2014). *Divan Edebiyatında Türler* (4. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gökalp, Haluk (2012). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi -Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri Edebi Türler-* (s. 188-467). İstanbul: Kesit Yayınları.
- İslamoğlu, Abdulmecid (2018). [Mehmed Şevket ve Şiirlerinde Hz. Peygamber Sevgisi](#), [Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi](#), C.2, (41) 200-216.
- Kaplan, Mahmut (2010). *Klasik Türk Şiirinde Hz. Muhammed*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Morkoç E., Yasemin (2011). "Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2) : 223-235.
- Sarıkaya Y., Meliha (2014). "Peygamber Tasavvurundaki Değişimin Dile ve Edebiyata Yansıması: Na't-ı Şerif Örneği" *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14: 23-49.
- Yazır, Elmalılı Hamdi (2014). *Kuran-ı Kerim ve Meali*, Konya: Haktan Yayınevi.
- Yeniterzi, Emine (1993). *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yeniterzi, Emine (2002). "Türk Edebiyatında Na't lara Dair" *Türkler* C.11. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 762-767.
- Yeniterzi, Emine (2006). "Na't ", İslâm Ansiklopedisi, C. 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 436-437.
- Yıldız, Âlim (2002). *Osman Nevres'in Olaydı Redifli Gazeline Şerh Denemesi." CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* . (6) 269-277.
- Okçu, Naci (1993). *Şeyh Galip, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özmen, Abdulsamet (2020). "Bağdatlı Rûhî Dîvânı'nda Ehl-i Beyt Sevgisi." *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*. (9) 80-93.
- Öztürk, Ali (2006). *Klasik Edebiyatımızda Hz. Peygamber Sevgisi*. Çorum: Çağrı Eğitim Vakfı Yayınları.